

Sociální kapitál

Úvodní vymezení pojmu

Francouzský sociolog Pierre Bourdieu, který tento pojem do sociologie zavedl chápe sociální kapitál jako síť přátel a kontaktů, jimiž daná osoba disponuje jako zdroji (Bourdieu, 1986). Pojem se objevil poprvé (a je nejčastěji používán) v kontextu teorie sociálních nerovností, která nejpozději od druhé poloviny 20. stol. zdůrazňuje nemateriální dimenze nerovnosti. Sociální kapitál je chápán jako možný zdroj sociální mobility, který může umožnit růst sociálního statusu, či zabránit jeho poklesu. Existují i další způsoby používání konceptu sociálního kapitálu, které zde nejsou relevantní.

Pojem se osvědčil jak v sociální teorii, tak ve výzkumnické praxi. Zahraniční (Savage et al., 2013) i české výzkumy (Prokop et al., 2019) ukazují, jakou roli hraje sociální kapitál pro udržení, anebo budování sociálního statusu. Sociální kapitál posloužil pro vysvětlení třídní struktury české společnosti (tamt.), ale i pro vysvětlení nenásilné změny socialistického režimu (Možný, 2009). Dlouhá desetiletí používání pojmu přesvědčivě ukazují, že tento koncept nám umožňuje pochopit a ovlivňovat společenské jevy.

Jak se sociální kapitál projevuje

Sociální kapitál lze popsat z pohledu četnosti a kvality sociálních vztahů. Četnost sociálních vztahů nezahrnuje jenom počet lidí, se kterými se daný člověk zná, ale také jak silný vztah mezi sebou mají. „Kvalita“ zase označuje různorodost sociálních vztahů z hlediska šíře potenciálně uspokojovaných potřeb - lékař, právník, řemeslník, známý na pohlídání dítěte, poskytnutí odborné i neodborné rady, pomoc při rekonstrukci domu, anebo poskytnutí psychické podpory v náročnějších životních obdobích.

V praxi se tak sociální kapitál může skrývat za jakýmkoliv vztahem, protože každý takový vztah se může ukázat jako užitečný. Vzhledem k velkému rozptylu toho, co může sociální kapitál být, je důležité seznámit se s konkrétními podobami sociálního kapitálu u cílové skupiny, aby bylo možné ovlivnit ho takovým směrem, který pro ně bude prospěšný.

V sociologii je jedním z nejčastěji řešených témat souvisejících se sociálním kapitálem reprodukce sociálních nerovností. Příkladem mohou být elitní soukromé školy (zejména v zahraničí), které slouží nejen k získání cenných znalostí, ale i užitečných kontaktů, které hrají nemalou roli v dalším životě člověka.

Podobným způsobem funguje sociální kapitál v případě vzestupné sociální mobility. Z mnoha výzkumů a kazuistik (viz Alder, 2016; Louis, 2023) vyplývá, že pro vzestupnou sociální mobilitu bývá i náhodné získání sociálního kapitálu klíčové. „Nedostatek“ sociálního kapitálu dopadá z pochopitelných důvodů zejména na nízkopříjmové skupiny. Lidé s vyššími příjmy mohou velkou část nedostatků vlastního sociálního kapitálu kompenzovat ekonomickým kapitálem - namísto

známých jim dítě pohlídá placená chůva, dobrého právníka nemusejí osobně znát, protože ho dobře zaplatí, mohou zaplatit psychoterapii, která může v některých ohledech suplovat podporující přátelské vztahy, apod. Nicméně je zřejmé, že zejména silné emocionální vztahy (partnerské, přátelské) nelze ekonomickým kapitálem zcela kompenzovat. Nedostatečnost tohoto typu vztahů u osob s vysokým ekonomickým kapitálem nemusí být ohrožením jejich sociálního statusu, ale může být zdrojem pocitů osamělosti.

Jak může sociální kapitál přispět k řešení a předcházení sociálních problémů. Zatímco jeden z běžných přístupů k řešení sociálních problémů spočívá v posílení schopnosti jednat skrze materiální zdroje (např. sociální dávky), sociální kapitál lze chápat jako posílení nemateriálních zdrojů. Nedostatek sociálního kapitálu u lidí s nižším ekonomickým kapitálem je může stavět do obtížně řešitelného postavení. Zde pak závisí na konkrétní situaci daných lidí - například matky samoživitelky budou mít z hlediska sociálního kapitálu jiné nedostatky, než starší osamělé páry žijící na vesnici. Nedostatek sociálního kapitálu se tak může projevovat různými obtížně řešitelnými překážkami v životě - např.:

- nemožností najít si práci kvůli nesehnání si hlídání dítěte
- chátrající dům, který nikdo za rozumnou cenu nezrekonstruuje
- neschopnost najít si bydlení v místě výkonu práce
- menší schopnost najít si pracovní pozici odpovídající kvalifikaci
- neschopností bránit se bezpráví nebo šikany ze strany sousedů
- Aj.

Z výše uvedeného vyplývá, že problémem nemusí být nutně nedostatek, ale spíše nízká variabilita sociálního kapitálu vyplývající z nízké společenské důvěry a tendence k uzavírání se do homogenních společenských skupin.

Principy dobrých řešení zvyšující sociální kapitál

- Základem je **analýza** existujících a chybějících sociálních vztahů na základě skutečných potřeb cílové skupiny
- **Vykročení ze zajetých schémat** fungování „networkingu“
 - Pro některé skupiny nemusí být networking funkčním modelem
 - Najít inovativní způsob na základě čeho propojovat lidi, kteří by se jinak těžko propojili
- **Sociální kapitál spočívá v pravidelných** a užitečných společenských kontaktech, ne v nahodilých
- **„Užitečnost“** vztahů nevzniká okamžitě, ale vytváří se postupně
 - Užitečnost je nutné **pojímát široce a otevřeně** - různí lidé mají různé potřeby, které lze uspokojovat skrze různé typy sociálních vztahů
 - Důležité je i budování sebevědomí - v čem jsou dobří lidé, kteří nejsou zvyklí o sobě takto přemýšlet
- **Nezprostředkovanost** sociálních vztahů
 - Lidé by měli být schopní pokračovat ve vzájemném kontaktu bez další intervence a zprostředkování

- Alternativní cestou může být **odstraňování a snižování bariér** pro využití potenciálního sociálního kapitálu
- Jednou z možných cest je vytváření prostoru, kde se různí lidé chtějí a můžou setkávat **na komunitním principu**

V sociálních službách je jako nástroj zvyšování sociálního kapitálu často zmiňován komunitní aspekt:

- [Nadace Via](#)
 - Nadace rozvíjející komunitní život pomocí podpory velké řady projektů
 - Jedná se z velké části o projekty, které se snaží propojit lidi v místě jejich bydliště a vytvořit tak nové sociální vztahy
- [Backr](#)
 - Inovativní způsob, jak pomoc lidem najít práci založený na empoweringu, budování sebevědomí a propojování různých lidí
 - Po registraci se lidé účastní Meetsup, která mají různá témata, snáze to pomáhá lidem navazovat nové vztahy
 - Lidé s různými zájmy se potkávají a vzájemně využívají svých znalostí, schopností apod.
 - Součástí je praktický nácvik komunikace a networkingu
 - Intervence je postavená na rozvoji soft-skills
- [Komunitní projekty v Keni](#)
 - Podpora budování komunit v nízkopříjmových sousedstvích v Nairobi
 - Self Help Groups (zajištění potřeb členů) a Community-Based Organisations (jak navázat kontakty s dalšími lidmi žijícími v sousedství)
 - Výhodou je také lepší přístup k půjčkám od bank i státu
 - Právní rámec a podpora vzniku oficiálních komunit zvýšila různé dimenze sociálního kapitálu

Použité zdroje

Adler, L. (2016). New Survey Reveals 85% of All Jobs are Filled Via Networking. [www.linkedin.com. https://www.linkedin.com/pulse/new-survey-reveals-85-all-jobs-filled-via-networking-lou-adler](https://www.linkedin.com/pulse/new-survey-reveals-85-all-jobs-filled-via-networking-lou-adler).

Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood.

Louis, E. (2023). *Jak se stát jiným*. Praha: Paseka.

Možný, I. (2009). *Proč tak snadno... Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Praha SLON.

Prokop, D., Tabery, P., Buchtík, M., Dvořák, T., & Pilnáček M. (2019). *Rozdělení svobodou: Česká společnost po 30 letech*. Český rozhlas. <https://www.irozhlas.cz/sites/default/files/documents/4cb643625998e931d8f0a9aa34bbb254.pdf>

Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Li, Y., Hjellbrekke, J., Roux, B. L., Friedman, S., & Miles, A. (2013). A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment. *Sociology*, 47(2), 219–250.
<https://doi.org/10.1177/0038038513481128>.

Pozn. pro kolegy a kolegyně z MPSV

Metoda - tipy pro dobrá řešení...

- Základem je rozbor konceptu sociální kapitál na problémy a aspekty s ním spojeným
 - Např. nutnost analýzy konkrétních nedostatků sociálního kapitálu a z toho vyplývající nutnost přizpůsobit intervence konkrétní situaci
- Vymezení se vůči typům intervencí, které jsou často zmiňovány zejména v neodborných článkách, které však mohou být příliš specifické a neúčinné pro zmiňovanou skupinu lidí
- Na základě toho analýza situací, kdy může být zvětšení sociálního kapitálu prospěšné a kdy ne
- Neustálá validace s projekty, které sociální kapitál zvyšují (viz příklady intervencí) a jak toho dosahují
- Zahrnutí principů, které zajistí skutečný empowering a nezávislost klientů a nepovedou k novému typu závislosti.

České intervence

- Iniciativa nájemníků a nájemnic
 - Jedná se zejména o svépomocnou a aktivistickou skupinu, jejímž hlavním cílem je propojovat lidi s podobným problémem a pomoci jim hledat řešení v různých situacích
- Místní místním
 - Pražská nezisková organizace pracující na komunitním principu - hlavním principem je zjednodušení lidem bez domova požádat o pomoc snížením bariér, tj. explicitní signalizací vůle podniků pomáhat
- Komunitní nízkoprahová dobrovolná sdružení, např.:
 - Sbor dobrovolných hasičů
 - Oddíly mládeže (Skauti, TOM,...)
 - Zejména tyto příklady jsou dobré v tom, že posbírají děti z různých společenských vrstev v mládí a nečádkou vytváří dlouhodobé vztahy i v okamžiku, kdy se individuální životní trajektorie začnou lišit a lidé získávají různé zkušenosti a schopnosti
 - Aj.